



Ministarstvo za
ljudska i manjinska
prava



UMHCG

OPŠTI KOMENTAR BR. 5 (2017)

O samostalnom životu i uključenosti u zajednicu



**KARAVAN
O LJUDSKIM
PRAVIMA OSI**

Impressum:

Izdavač:

Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore

Za izdavača:

Marina Vujačić

Izvor:

**Committee on the Rights of Persons with Disabilities
General Comments**

S engleskog prevele:

Vesna Popov i Anđela Radovanović

Dizajn:

Gavro Kračković

Podgorica, 2020.

I Uvod

1. Osobama s invaliditetom je kroz istoriju uskraćivan lični i individualni izbor, kao i kontrola u svim oblastima života. Za mnoge od njih se pretpostavljalo da su nesposobne za samostalan život u zajednicama koje su same odabrale. Podrška je ili nedostupna ili je povezana s određenim životnim aranžmanima, a infrastruktura u zajednici nije univerzalno dizajnirana. Sredstva se ulažu u institucije umjesto u razvoj mogućnosti za osobe s invaliditetom da žive samostalno u zajednici. To dovodi do napuštanja, zavisnosti od porodice, institucionalizacije, izolacije i segregacije.
2. Član 19 Konvencije o pravima osoba s invaliditetom svim osobama s invaliditetom priznaje jednako pravo na samostalan život i uključenost u zajednicu, uz slobodu izbora i kontrole nad sopstvenim životom. Osnova ovog člana je u temeljnom principu ljudskih prava da su sva ljudska bića rođena jednaka u dostojanstvu i pravima, te da svačiji život ima jednaku vrijednost.
3. Član 19 ističe da su osobe s invaliditetom subjekti prava kao i nosioci prava. Opšti principi Konvencije (član 3), naročito poštovanje urođenog dostojanstva, autonomije i nezavisnosti (član 3 (a)), i puno i djelotvorno učešće i uključenost u društvo (član 3 (c)), predstavljaju temelje prava na samostalni život i uključenost u zajednicu. Ostali principi unešeni u Konvenciju takođe su neophodni za tumačenje i primjenu člana 19.
4. Samostalni život i inkluzivan život u zajednici su kroz istoriju kao ideje poticale od osoba s invaliditetom koje su preuzimale kontrolu nad načinom života koji su željele da vode stvarajući snažne oblike podrške, kao što je personalna asistencija, i zahtijevajući da objekti u zajednici budu u skladu s principima univerzalnog dizajna.
5. U Preambuli Konvencije države potpisnice prepoznale su da mnogo osoba s invaliditetom živi u siromaštvu i naglasile neophodnost preispitivanja uticaja siromaštva. Cijena socijalne isključenosti je visoka jer održava zavisnost i samim tim utiče na slobode pojedinca. Socijalna isključenost takođe prouzrokuje stigmatu, segregaciju i diskriminaciju, što može dovesti do nasilja, iskorišćavanja, zlostavljanja zajedno s negativnim stereotipima koji utiču na ciklus marginalizacije osoba s invaliditetom. Politike i konkretni akcioni planovi za socijalnu inkluziju osoba s invaliditetom, uključujući i promovisanje njihovog prava na samostalni život (član 19), predstavljaju isplativ mehanizam za obezbjeđivanje uživanja prava, održivi razvoj i smanjenje siromaštva.
6. Ovaj Opšti komentar ima za cilj da pomogne državam potpisnicama u primjeni člana 19 i ispunjavanju njihovih obaveza iz Konvencije. To se prvenstveno odnosi na obavezu da se svakom pojedincu obezbijedi uživanje prava na samostalni život i uključenost u zajednicu, ali je takođe u vezi i s ostalim odredbama Konvencije. Član 19 ima značajnu ulogu kao jedan od najsveobuhvatnijih članova Konvencije koji ima međuzavisan uticaj na druge članove Konvencije i njenu potpunu primjenu.
7. Član 19 obuhvata građanska, politička, kao i ekonomska, socijalna i kulturna prava i predstavlja primjer međusobne povezanosti, zavisnosti i nedjeljivosti svih ljudskih prava. Pravo na samostalni život i uključenost u zajednicu može se ostvariti samo ako su ispunjena sva ekonomska, građanska, socijalna i kulturna prava ustanovljena u ovoj normi. Međunarodno zakonodavstvo o ljudskim pravima nameće obaveze koje imaju trenutno dejstvo, kao i one koje se mogu realizovati postupno^[1]. Puna realizacija takođe zahtijeva strukturalne promjene koje se mogu obaviti u fazama, bez obzira na to da li su u pitanju građanska, politička, socijalna, ekonomska ili kulturna prava.
8. Član 19 odražava raznolikost kulturoloških pristupa ljudskom životu i sprečava da njegov sadržaj stvara predrasude prema određenim kulturnim normama i vrijednostima. Samostalni život i uključenost u zajednicu su osnovni koncepti ljudskog života koji su širom svijeta primijenjeni u kontekstu invaliditeta. Oni podrazumijevaju uživanje slobode izbora i kontrole nad odlukama koje utiču na nečiji život, s maksimalnim nivoom samoopredjeljenja i međuzavisnosti u društvu.

1 Vidjeti Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava, Opšti komentar br. 3 (iz 1990): Priroda obaveza država potpisnica, paragrafi 1–2.

Ovo pravo se mora ostvarivati efikasno u različitim ekonomskim, socijalnim, kulturnim i političkim kontekstima. Pravo na samostalni život i uključenost u zajednicu odnosi se na sve osobe s invaliditetom, bez obzira na rasu, boju kože, porijeklo, pol, trudnoću i materinstvo, građansku pripadnost, porodične i njegovateljske obaveze, rodni identitet, seksualnu orijentaciju, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno, etničko, urođeno ili socijalno porijeklo; status migranta ili tražioca azila ili status izbjeglice; pripadnost nacionalnoj manjini, ekonomski ili imovinski status; zdravstveno stanje; genetske ili druge predispozicije za bolest; rođenje i starosnu dob ili bilo koji drugi status.

9. Pravo iz člana 19 duboko je ukorijenjeno u međunarodnim zakonima o ljudskim pravima. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima u članu 29 (1) naglašava međuzavisnost ličnog razvoja pojedinca i socijalnog aspekta pripadnosti zajednici: „Svako ima obaveze prema zajednici u kojoj je jedino moguć slobodan i potpun razvoj njegove ličnosti“. Član 19 ima korijene u građanskim i političkim, kao i ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima: pravo na slobodu kretanja i slobodu izbora sopstvenog prebivališta (član 12 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima), pravo na adekvatan životni standard, uključujući adekvatnu odjeću, hranu i smještaj (član 11 Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima) i pravo na osnovnu komunikaciju predstavljaju temelj za pravo na samostalni život i uključenost u zajednicu. Sloboda kretanja, adekvatan životni standard, kao i sposobnost razumijevanja i posjedovanje ličnih želja, izbora i odluka, čine neophodne uslove za ljudsko dostojanstvo i slobodan razvoj ličnosti^[2].

10. Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena ističe ravnopravnost žena i muškaraca i osuđuje sve oblike diskriminacije nad ženama (član 1). Ova Konvencija potvrđuje ravnopravnost žena i muškaraca i u vezi s pravnim pitanjima, uključujući poslovnu sposobnost i mogućnosti korišćenja te sposobnosti (član 15 (2)). Ona, takođe, zahtijeva od država potpisnica da priznaju ista prava u vezi sa zakonima koji se odnose na kretanje osoba i slobodu izbora mjesta boravka i prebivališta (član 15 (4)).

11. Član 9 (1) Konvencije o pravima djeteta zahtijeva da države potpisnice „obezbijede da dijete ne bude odvojeno od svojih roditelja protiv njihove volje, osim kada nadležne vlasti, uz sudski nadzor, odrede u skladu sa važećim zakonom i postupkom, da je takvo odvajanje neophodno u najboljem interesu djeteta“. Države potpisnice ove Konvencije „pružice odgovarajuću pomoć roditeljima ili zakonskim starateljima u ostvarivanju odgovornosti za podizanje djeteta“, kao što se garantuje u članu 18 (2). Pored toga, član 20 predviđa da „djetetu koje je privremeno ili stalno lišeno porodičnog okruženja ili kome, u njegovom najboljem interesu, ne može biti dopušteno da u takvom okruženju ostane, ima pravo na posebnu zaštitu i pomoć države“ (član 20 (1)), te da će „države potpisnice u skladu sa svojim nacionalnim zakonima obezbijediti alternativnu brigu za takvo dijete“ (član 20 (2)). Alternativna briga obezbijedena po osnovu invaliditeta bila bi diskriminatorna.

12. Član 23 (1) dalje predviđa da sva djeca s invaliditetom treba da uživaju dostojanstven život u uslovima koji obezbjeđuju samopouzdanje i olakšavaju njihovo aktivno učešće u zajednici. Komitet o pravima djeteta izrazio je zabrinutost zbog velikog broja djece s invaliditetom koja se smještaju u institucije i pozvao je države potpisnice da kroz programe deinstitucionalizacije podrže njihove mogućnosti da žive u svojoj porodici, proširenoj porodici ili hraniteljskoj porodici^[3].

13. Jednakost i nediskriminacija su osnovni principi međunarodnog zakonodavstva o ljudskim pravima i ustanovljeni su u svim temeljnim dokumentima o ljudskim pravima. U svom Opštem komentaru br. 5 (iz 1994) o osobama s invaliditetom, Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava naglašava da se „segregacija i izolacija izazvane nametanjem socijalnih barijera“ smatraju diskriminacijom. Takođe, u vezi sa članom 11 ističe se da pravo na adekvatan životni standard

2 Vidjeti Opštu deklaraciju o ljudskim pravima, član 22; Komitet za ljudska prava, Opšti komentar br. 27 o slobodi kretanja, paragraf 1; Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava, Opšti komentar br. 4 (iz 1991) o adekvatnom stanovanju, paragraf 7.

3 Vidjeti Komitet za prava djeteta, Opšti komentar br. 9 (iz 2006) o pravima djece s invaliditetom, paragraf 47.

ne obuhvata samo jednak pristup adekvatnoj hrani, pristupačnom smještaju i ostalim osnovnim materijalnim zahtjevima, već i dostupnost servisa podrške i asistivnih sredstava i tehnologija koje u potpunosti poštuju ljudska prava osoba s invaliditetom.

14. Član 19 i sadržaj ovog Opšteg komentara takođe moraju da usmjeravaju i podržavaju sprovođenje Nove urbane agende usvojene od strane Konferencije Ujedinjenih nacija o stanovanju i održivom urbanom razvoju (Habitat III) kao sastavnog dijela Agende za održivi razvoj i Ciljeva održivog razvoja do 2030. Nova urbana agenda zalaže se za viziju gradova i ljudskih naselja u kojima sve osobe mogu da uživaju ista prava i mogućnosti, kroz promociju inkluzivnih, pravednih, bezbjednih, zdravih, pristupačnih, priuštivih, otpornih i održivih gradova i ljudskih naselja. U vezi sa članom 19 Konvencije, od posebnog značaja su cilj 10.2, jačanje i promocija socijalne, ekonomske i političke inkluzije za sve, i cilj 11.1, obezbjeđivanje pristupa adekvatnom, bezbjednom i priuštivom smještaju i pristupačnim servisima za sve.

15. Tokom posljednje decenije Komitet za prava osoba s invaliditetom primijetio je napredak u primjeni člana 19. Međutim, Komitet je uvidio jaz između ciljeva i duha člana 19 i obima njegove primjene. Ovo su neke od preostalih barijera:

(a) Uskraćivanje poslovne sposobnosti, bilo putem formalnih zakona i prakse ili de facto kroz omogućavanje zamjenskog donošenja odluka o životnim aranžmanima;

(b) Neadekvatnost šema socijalne podrške i zaštite u obezbjeđivanju samostalnog života u zajednici;

(c) Neadekvatnost pravnog okvira i budžetskih izdvajanja usmjerenih na pružanje personalne asistencije i individualizovane podrške;

(d) Fizička i regulatorna institucionalizacija, uključujući institucionalizaciju djece, i prisilni tretman u svim oblicima;

(e) Nedostatak strategija i planova deinstitutionalizacije i nastavak ulaganja u okruženja za institucionalnu brigu;

(f) Negativni stavovi, stigma i stereotipi koji osobama s invaliditetom onemogućavaju uključivanje u zajednicu i pristup raspoloživoj podršci;

(g) Pogrešne predstave o pravu na samostalni život u zajednici;

(h) Nedostatak dostupnih, prihvatljivih, priuštivih, pristupačnih i prilagodljivih usluga i objekata, kao što su prevoz, zdravstvena zaštita, škole, javni prostori, stambeni prostori, pozorišta, bioskopi, roba i usluge i javne zgrade;

(i) Nedostatak adekvatnih mehanizama monitoringa koji bi obezbijedili odgovarajuću primjenu člana 19, uključujući učešće reprezentativnih organizacija osoba s invaliditetom;

(j) Nedovoljno uključivanje pitanja invaliditeta u okviru opštih budžetskih izdvajanja;

(k) Neodgovarajuća decentralizacija koja dovodi do raskoraka između lokalnih vlasti i nejednakih šansi za samostalni život u zajednici u državi potpisnici.

II Normativni sadržaj člana 19

Definicije

16. U ovom Opštem komentaru upotrijebljene su sljedeće definicije:

(a) **Samostalni život.** Samostalni život znači da su pojedincima s invaliditetom obezbijedena sva neophodna sredstva koja im omogućavaju izbor i kontrolu nad sopstvenim životom i donošenje svih odluka koje se odnose na njihov život. Lična autonomija i samoodređenje su osnova za samostalni život, uključujući pristup prevozu, informacijama, komunikaciji i personalnoj asistenciji, kao i mjestu stanovanja, svakodnevnoj rutini, navikama, adekvatnom zaposlenju, ličnim odnosima, odjeći, hrani, higijeni i zdravstvenoj zaštiti, vjerskim aktivnostima, kulturnim aktivnostima i seksualnim i reproduktivnim pravima. Ove aktivnosti povezane su s razvojem identiteta i ličnosti osobe: gdje i s kim živimo, šta jedemo, da li volimo da spavamo do kasno ujutru ili da kasno liježemo, da li volimo vrijeme da provodimo u zatvorenom prostoru ili napolju, da na stolu imamo stolnjak

i svijeće, da imamo ljubimce ili da slušamo muziku. Te radnje i odluke definišu ono što smo mi. Samostalni život je suštinski dio lične autonomije i slobode svake osobe i ne podrazumijeva da neko živi sam. Ne treba ga tumačiti ni jedino kao sposobnost samostalnog obavljanja svakodnevnih aktivnosti. Umjesto toga, samostalni život treba posmatrati kao slobodu izbora i kontrole, zajedno s poštovanjem urođenog dostojanstva i lične autonomije u skladu sa članom 3 (a) Konvencije. Samostalnost kao oblik lične autonomije znači da osobi s invaliditetom nije uskraćena mogućnost izbora i kontrole u vezi s ličnim životnim stilom i svakodnevnim aktivnostima;

(b) Uključenost u zajednicu. Pravo na uključenost u zajednicu odnosi se na princip potpune i efikasne inkluzije i učešća u društvu, kao što je propisano, između ostalog, u članu 3 (c) Konvencije. To podrazumijeva vođenje ispunjenog društvenog života i pristup svim uslugama koje se nude javnosti, kao i servisima podrške koje se nude osobama s invaliditetom s ciljem njihovog potpunog uključivanja i učešća u svim sferama društvenog života. Te usluge mogu, između ostalog, da se odnose na smještaj, prevoz, kupovinu, obrazovanje, zapošljavanje, rekreaciju i svu ostalu infrastrukturu i usluge koje se nude javnosti, uključujući i društvene medije. Ovo pravo obuhvata i pristup svim mjerama i događajima u političkom i kulturnom životu u zajednici, između ostalog, sportskim događajima, kulturnim i vjerskim svečanostima i svim ostalim aktivnostima u kojima osoba s invaliditetom želi da učestvuje;

(c) Aranžmani za samostalni život. I samostalni život i uključenost u zajednicu odnose se na životno uređenje izvan bilo koje vrste rezidencijalnih ustanova. Tu nije riječ „samo“ o životu u određenoj zgradi ili okruženju već, prije svega, o gubitku ličnog izbora i autonomije usljed nametanja određenog načina ili životnog aranžmana. Ni velike institucije sa više od stotinu korisnika, ali ni male grupne zajednice u kojima boravi od pet do osam pojedinaca, pa čak ni individualni domovi, ne mogu se zvati aranžmanom za samostalni život ukoliko sadrže neke druge elemente koji definišu institucije ili institucionalizaciju. Iako se institucionalizovano okruženje može razlikovati po veličini, nazivu i uređenju, postoje određeni elementi koji ga definišu, na primjer: obavezno dijeljenje asistencata s ostalima i nepostojeći ili ograničen uticaj na to čija asistencija mora da se prihvati, izolacija i segregacija iz samostalnog života u zajednici, nedostatak kontrole nad svakodnevnim odlukama, nedostatak izbora o osobama s kojima će neko živjeti, rigidnost rutine bez obzira na ličnu volju i želje, identične aktivnosti na istom mjestu za grupu osoba pod određenim nadzorom, paternalistički pristup u pružanju usluga, nadziranje životnih aranžmana, a obično i nesrazmjera u broju osoba s invaliditetom koje žive u istom okruženju. Institucionalno okruženje može da osobama s invaliditetom omogući izvjestan stepen izbora i kontrole, ali je taj izbor ograničen na određene oblasti života i ne mijenja segregacioni karakter institucija. Politike deinstitucionalizacije stoga zahtijevaju sprovođenje strukturnih reformi koje prevazilaze zatvaranje institucionalnih okruženja. Male ili velike grupne zajednice naročito su opasne po djecu jer za njih ne postoji zamjena za potrebu da odrastaju u porodici. Institucije „slične porodici“ i dalje su institucije i ne mogu da zamijene brigu porodice;

(d) Personalna asistencija. Personalna asistencija odnosi se na ljudsku podršku usmjerenu i kontrolisanu od strane osobe/„korisnika“ i dostupnu osobama s invaliditetom, i predstavlja instrument za samostalni život. Iako oblici personalne asistencije mogu da variraju, postoje određeni elementi koji je izdvajaju od drugih vrsta asistencije, prije svega, to su:

(i) Finansijska sredstva za personalnu asistenciju moraju se obezbijediti na osnovu personalizovanih kriterijuma, uzimajući u obzir standarde ljudskih prava za pristojno zaposlenje. Finansijska sredstva treba da kontroliše i dobija osoba s invaliditetom koja će ih upotrijebiti za plaćanje sve neophodne asistencije. Finansiranje se zasniva na procjeni individualnih potreba i na individualnim životnim okolnostima. Individualizovane usluge ne smiju da dovedu do smanjivanja budžeta i/ili do povećane lične obaveze plaćanja;

(ii) Uslugu mora da kontroliše osoba s invaliditetom, što znači da ta osoba može da sklopi ugovor da dobije uslugu od raznih pružalaca usluga ili da postupa kao poslodavac. Osobe s invaliditetom imaju opciju da prilagode svoje sopstvene usluge, odnosno da osmisle uslugu i odluče ko, kako, kada, gdje i na koji način je obezbjeđuje, kao i da daju uputstva i usmjere pružaocima usluge;

(iii) Personalna asistencija je odnos „jedan prema jedan“. Personalne asistente mora da angažuje, obučiti i nadzire osoba kojoj se pruža personalna asistencija. Personalni asistenti ne treba da

se „dijele“ bez pune i slobodne saglasnosti osobe kojoj je dodijeljena personalna asistencija. Dijeljenje asistenta može da ograniči i ometa samoopredijeljeno i spontano učešće u zajednici;

(iv) Samoupravljanje pružanjem usluge. Osobe s invaliditetom kojima je potrebna personalna asistencija mogu slobodno da odaberu nivo lične kontrole nad pružanjem usluga u skladu sa svojim životnim okolnostima i željama. Čak i ako su odgovornosti „poslodavca“ definisane u ugovoru, osoba s invaliditetom uvijek ostaje u središtu odluka koje se tiču asistencije, mora biti konsultovana u vezi sa svim pitanjima i njene želje se moraju poštovati. Kontrola personalne asistencije može se vršiti i kroz podržano donošenje odluka.

17. Pružaoci servisa podrške često pogrešno opisuju svoje servise koristeći izraze „samostalni život“ ili „život u zajednici“, kao i „personalna asistencija“, iako u praksi ti servise ne ispunjavaju zahtjeve iz člana 19. Obavezni „paketi rješenja“ koji, između ostalog, povezuju dostupnost jednog servisa sa drugim, podrazumijevaju da zajedno žive dvije ili više osoba, ili da se servisi mogu pružiti samo u posebnim životnim aranžmanima, njesu u skladu sa članom 19. Koncept personalne asistencije gdje osoba s invaliditetom nema puno samoodređenje i samokontrolu treba posmatrati kao odstupanje od člana 19. Osobama s kompleksnim potrebama za komunikaciju, uključujući i one koje koriste neformalna sredstva komunikacije (tj. komunikaciju putem nereprezentativnih načina, uključujući izraz lica, položaj tijela i vokalizaciju), mora se omogućiti adekvatna podrška u razvijanju i izražavanju sopstvenih uputstava, odluka, izbora i/ili želja koje će biti prepoznate i poštovane.

Član 19, uvodni tekst

18. Član 19 ponovo potvrđuje nediskriminaciju i priznanje jednakog prava osoba s invaliditetom na samostalni život u zajednici. Da bi se ostvarilo pravo osoba s invaliditetom na samostalni život uz jednake izbore kao što se nude drugima, i da bi se postiglo uključivanje u zajednicu, države potpisnice moraju da preduzmu efikasne i adekvatne mjere kako bi olakšale puno uživanje ovog prava i punu inkluziju i učešće osoba s invaliditetom u zajednici.

19. Ovaj član obuhvata dva koncepta koji se jedino jasno pominju u njegovom naslovu: pravo na samostalni život i pravo na uključenost u zajednicu. Dok se pravo na samostalni život odnosi na individualnu dimenziju, kao pravo na emancipaciju bez uskraćivanja pristupa i mogućnosti, pravo na uključenost u zajednicu zahtijeva socijalnu dimenziju, tj. pozitivno pravo na razvijanje inkluzivnih okruženja. Ovo pravo ustanovljeno u članu 19 obuhvata oba koncepta.

20. Član 19 izričito se odnosi na sve osobe s invaliditetom. Ne smije da postoji nikakvo cjelovito ili djelimično uskraćivanje bilo kog „stepena“ poslovne sposobnosti niti nivoa podrške koje bi osobama s invaliditetom ukinulo ili ograničilo pravo na samostalnost i samostalni život u zajednici.

21. Kada se procijeni da su osobama s invaliditetom u velikoj mjeri neophodni lični servisi, države potpisnice često uzimaju u obzir institucije kao jedino rješenje, naročito kad se lični servisi smatraju „suviše skupim“ ili se smatra da su osobe s invaliditetom „nesposobne“ da žive van institucionalnog okruženja. Osobe s intelektualnim invaliditetom, posebno one s kompleksnim zahtjevima za komunikacijom, između ostalog, često se procjenjuju kao nesposobne za život van institucionalnog okruženja. Takvo rezonovanje je suprotno članu 19, koji pravo na samostalni život i uključenost u zajednicu daje svim osobama s invaliditetom, bez obzira na njihov nivo intelektualnih sposobnosti, samostalnog funkcionisanja ili potrebu za podrškom.

22. Sve osobe s invaliditetom trebalo bi da imaju slobodan izbor aktivnog učešća i pripadnosti nekoj kulturi po sopstvenom izboru, i treba da imaju isti stepen izbora i kontrole nad svojim životom kao i ostali pripadnici zajednice. Samostalni život nije kompatibilan sa zagovaranjem „prethodno definisanog“ individualnog načina života. Mlade osobe s invaliditetom ne bi trebalo primoravati da žive u okruženju koje je namijenjeno starijim osobama s invaliditetom i obrnuto.

23. Osobe s invaliditetom bez obzira na rod su nosioci prava i uživaju jednaku zaštitu u skladu sa članom 19. Treba preduzeti sve odgovarajuće mjere kako bi se obezbijedio pun razvoj, napredak i osnaživanje žena. LGBTQI osobe s invaliditetom moraju da uživaju jednaku zaštitu prema članu 19 i, samim tim, poštovanje njihovih ličnih odnosa. Pored toga, pravo na samostalni život i

uključenost u zajednicu obuhvata zaštitu osoba s invaliditetom koje pripadaju bilo kojoj starosnoj grupi, etničkoj grupi, kasti, jezičkoj i/ili vjerskoj manjini, kao i migrantima, tražiocima azila i izbjeglicama.

Član 19 (a)

24. Izbor i odlučivanje o tome kako, gdje i s kim ćemo živjeti predstavlja glavnu ideju prava na samostalni život i uključenost u zajednicu. Individualni izbor zato nije ograničen na mjesto boravka, već obuhvata sve aspekte životnih aranžmana neke osobe: dnevni raspored i rutinu, kao i način i stil života te osobe, uključujući privatnu i javnu sferu, na svakodnevnom i dugoročnom nivou.

25. Osobe s invaliditetom često ne mogu da imaju izbor zbog nedostatka opcija između kojih bi mogle da biraju. Ovo je slučaj, na primjer, kada je neformalna podrška porodice jedina opcija, kada je podrška nedostupna izvan institucija, kada je stanovanje nepristupačno ili kada u zajednici nije obezbijeđena podrška, kao i kada se podrška pruža samo u specifičnim oblicima boravka, kao što su grupe zajednice ili institucije.

26. Pored toga, osobama s invaliditetom nekada nije dozvoljeno da iskažu svoj sopstveni izbor usljed nedostatka pristupačnih informacija u vezi s nizom izbora koji im stoje na raspolaganju i/ili usljed zakonskih ograničenja koja proističu iz zakonodavstva o starateljstvu i sličnim pravnim normama ili odlukama koje osobama s invaliditetom ne dozvoljavaju da ostvaruju svoju poslovnu sposobnost. Čak i ako formalni zakoni nijesu na snazi, druge osobe, na primjer porodice, njegovatelji ili lokalne vlasti, ponekad kontrolišu i ograničavaju individualne izbore zamjenskim donošenjem odluka.

27. Pravni subjektivitet i pravna sredstva su osnov za ostvarivanje samostalnog života osoba s invaliditetom u zajednici. Zbog toga je član 19 u vezi s priznavanjem i primjenom pravne ličnosti i poslovne sposobnosti kao što je predviđeno članom 12 Konvencije i dodatno objašnjeno u Opštem komentaru Komiteta br. 1 (iz 2014) o jednakom priznanju pred zakonom. Pored toga, ovaj član je u vezi i s apsolutnom zabranom lišavanja slobode na osnovu invaliditeta koja je predviđena članom 14 i razrađena u odgovarajućim smjernicama^[4].

Član 19 (b)

28. Individualizovani servisi podrške moraju se smatrati pravom, a ne oblikom medicinske i socijalne zaštite ili dobrotvorne brige. Za mnoge osobe s invaliditetom pristup određenom broju individualizovanih servisa podrške je preduslov za samostalni život u zajednici. Osobe s invaliditetom imaju pravo da odaberu usluge i pružaoce usluga u skladu sa sopstvenim zahtjevima i ličnim željama, a individualizovana podrška treba da je dovoljno fleksibilna kako bi se prilagodila zahtjevima „korisnika“, a ne obrnuto. Ovo pred države potpisnice stavlja obavezu obezbjeđivanja dovoljnog broja kvalifikovanih specijalista koji mogu da prepoznaju praktična rješenja za barijere u vezi sa samostalnim životom u zajednici u skladu sa zahtjevima i željama pojedinca.

29. Tačka (b) objašnjava razne individualizovane servise koji spadaju u ovu kategoriju servisa podrške. Oni nijesu ograničeni samo na servise u okviru kuće već treba da obuhvate i sfere zapošljavanja, obrazovanja i učešća u politici i kulturi; osnaživanje roditeljstva i mogućnost posjećivanja rođaka i drugih ljudi; učešće u političkom i kulturnom životu, interesovanja i aktivnosti u slobodno vrijeme, kao i putovanje i rekreaciju.

30. Iako individualizovani servisi podrške mogu da se razlikuju u nazivu, tipu ili vrsti u zavisnosti od kulturnih, ekonomskih i geografskih karakteristika države potpisnice, svi servisi podrške moraju biti osmišljeni tako da podržavaju uključenost u zajednicu sprečavajući izolaciju i segregaciju

4 Smjernice o pravima osoba s invaliditetom na slobodu i bezbjednost (A/72/55, aneks).

od ostalih, a u praksi moraju da odgovaraju toj svrsi. Važno je da cilj ovih servisa podrške bude postizanje potpune inkluzije u zajednicu. Zbog toga član 19 (b) zabranjuje svaku institucionalnu formu servisa podrške koja vrši segregaciju i ograničava ličnu autonomiju.

31. Takođe je važno imati na umu da svi servisi podrške moraju da budu osmišljeni i obezbijedeni na način koji podržava sveukupnu svrhu ove norme: punu, individualizovanu, samostalno izabranu i efikasnu inkluziju i učešće, kao i samostalni život.

Član 19 (c)

32. Usluge i infrastruktura pomenuti u ovom dijelu člana odnose se na usluge i infrastrukturu za opšte stanovništvo u zajednici i ne odnose se na usluge u vezi s invaliditetom. One obuhvataju širok raspon usluga, kao što su stanovanje, javne biblioteke, bolnice, škole, prevoz, prodavnice, pijace, muzeji, internet, društveni mediji i slična infrastruktura i usluge. One moraju da budu dostupne, univerzalno pristupačne, prihvatljive i prilagodljive za sve osobe s invaliditetom u zajednici.

33. Pristupačnost infrastrukture, dobara i usluga u zajednici, kao i korišćenje prava na inkluzivno, pristupačno zaposlenje, obrazovanje i zdravstvenu zaštitu, osnovni su uslovi za uključenost i učešće osoba s invaliditetom u zajednici. Razni programi deinstitucionalizacije pokazuju da zatvaranje institucija, bez obzira na njihovu veličinu i premještaj osoba koje u njima borave u zajednicu, samo po sebi nije dovoljno. Takve reforme moraju biti praćene sveobuhvatnim programima razvoja usluga i zajednice, uključujući programe podizanja svijesti. Strukturne reforme smišljene da povećaju sveukupnu pristupačnost u zajednici mogu da umanje potrebu za uslugama koje su u vezi s invaliditetom.

34. Kada je u pitanju materijalni obim, član 19 obuhvata pristup bezbjednom i odgovarajućem stanovanju, individualnim uslugama i objektima i uslugama u zajednici. Pristup stanovanju znači posjedovanje mogućnosti za život u zajednici na jednakoj osnovi sa drugima. Član 19 se ne primjenjuje pravilno ukoliko je stanovanje obezbijeđeno samo u specijalno projektovanim oblastima uređenim tako da više osoba s invaliditetom mora da živi u istoj zgradi, kompleksu ili kraju. Pristupačnost prostora za stanovanje u kome borave osobe s invaliditetom koje žive same ili s porodicom mora biti obezbijeđena u adekvatnom broju, u svim djelovima zajednice kako bi se osobama s invaliditetom pružilo pravo i mogućnost izbora. U tom smislu, neophodno je projektovati stambene objekte bez barijera, kao i renovirati postojeće stambene objekte tako da u njima više nema barijera. Pored toga, stanovanje mora da bude priuštivo osobama s invaliditetom.

35. Servisi podrške moraju da budu dostupni u bezbjednom fizičkom i geografskom okruženju svim osobama s invaliditetom koje žive u urbanim ili ruralnim područjima. Ti servisi treba da budu priuštivi i da uzmu u obzir osobe s malim приходima. Servisi, takođe, moraju da budu prihvatljivi, što podrazumijeva obavezno ispunjavanje standardnih nivoa kvaliteta i vođenje računa o rodu, uzrastu i kulturi.

36. Individualizovani servisi podrške koji ne omogućavaju lični izbor i samokontrolu ne obezbjeđuju samostalni život u zajednici. Servisi podrške koji se pružaju kao kombinovani rezidencijalni servisi i servisi podrške (u zajedničkom „paketu“) često se nude osobama s invaliditetom pod premisom isplativosti. Međutim, iako ova premisa sama po sebi može da bude odbačena s ekonomskog aspekta, isplativost ne smije da bude prioritet u odnosu na suštinu ljudskog prava o kom je riječ. Personalna asistencija i asistenti po pravilu ne bi trebalo da se dijele među osobama s invaliditetom; to se može raditi samo ukoliko za to postoji potpuna i slobodna saglasnost osobe s invaliditetom. Mogućnost izbora jedan je od tri ključna elementa prava na samostalni život u zajednici.

37. Pravo na jednake servise podrške poklapa se s obavezom omogućavanja učešća i uključenosti osoba s invaliditetom u procese koji se odnose na infrastrukturu i usluge u zajednici, osiguravajući na taj način da oni odgovaraju na specifične zahtjeve, da su rodno i uzrasno senzitivni, i da su dostupni kako bi se ostvarilo spontano učešće osoba s invaliditetom u zajednici. Za djecu, suština prava na samostalni život i uključenost u zajednicu podrazumijeva pravo da rastu u porodici.

Glavni elementi

38. Komitet smatra da je važno identifikovati suštinske elemente člana 19 kako bi se obezbijedila realizacija standardizovanog minimalnog nivoa podrške, dovoljnog da se ostvari pravo na samostalni život i uključenost u zajednicu, od strane svake države potpisnice. Države potpisnice treba da osiguraju da se suštinski elementi člana 19 uvijek poštuju, naročito u vrijeme finansijske ili ekonomske krize. Ti suštinski elementi su:

- (a) Osigurati pravo na poslovnu sposobnost za odlučivanje gdje, s kim i kako živjeti za sve osobe s invaliditetom, bez obzira na vrstu oštećenja u skladu s Opštim komentarom Komiteta br. 1;
- (b) Osigurati nediskriminaciju u pristupu stanovanju, uključujući elemente prihoda i pristupačnosti i usvajanje obaveznih građevinskih propisa koji omogućavaju pristupačnost novih i renoviranih stambenih objekata;
- (c) Razviti konkretan akcioni plan za samostalni život osoba s invaliditetom u zajednici, uključujući preduzimanje koraka u omogućavanju formalne podrške za samostalni život u zajednici tako da neformalna podrška, npr. od strane porodice, nije jedina opcija;
- (d) Razvijati, sprovesti, vršiti monitoring i sankcionisati neusaglašenost sa zakonodavstvom, planovima i smjernicama o zahtjevima za pristupačnost za osnovne opšte servise kako bi se ostvarila društvena ravnopravnost, uključujući učešće osoba s invaliditetom u društvenim medijima i osigurati adekvatne kompetencije u IKT kako bi se te tehnologije razvijale, uključujući na bazi univezalnog dizajna, i štatile;
- (e) Razviti konkretan akcioni plan i preduzeti korake u pravcu razvoja i pružanja osnovnih, personalizovanih, nedijeljenih servisa podrške zasnovanih na principima ljudskih prava i specifičnih servisa podrške u vezi s invaliditetom i drugih vrsta usluga;
- (f) Izbjeći regresiju u ispunjavanju sadržaja člana 19, osim ako su takve mjere u potpunosti opravdane i u skladu s međunarodnim pravom;
- (g) Prikupljati sveobuhvatne kvantitativne i kvalitativne podatke o osobama s invaliditetom, uključujući i one koje i dalje žive u institucijama;
- (h) Koristiti sva raspoloživa sredstva, uključujući regionalno finansiranje i finansiranje za razvojnu saradnju kako bi se razvili inkluzivni i pristupačni servisi za samostalni život.

III Obaveze država potpisnica

39. Obaveze država potpisnica moraju odražavati prirodu ljudskih prava kao ili apsolutnih i odmah primjenjivih (građanska i politička prava) ili postepeno primjenjivih (ekonomska, socijalna i kulturna prava). Član 19 (a) predviđa da je pravo na izbor sopstvenog mjesta boravka, tj. gdje, kako i s kim će osoba živjeti, odmah primjenjivo jer je to građansko i političko pravo. Pravo na pristup individualizovanim procijenjenim servisima podrške, predviđeno u članu 19 (b), je ekonomsko, socijalno i kulturno pravo. Član 19 (c), tj. pravo na pristup infrastrukturi za usluge je ekonomsko, socijalno i kulturno pravo jer mnoge opšte usluge, kao što su pristupačne IKT, veb-sajtovi, društveni mediji, bioskopi, javni parkovi, pozorišta i sportski objekti, služe kako u socijalne, tako i u kulturne svrhe. Postepena realizacija zahtijeva neodložnu obavezu osmišljavanja i donošenja konkretnih strategija i akcionih planova i izdvajanje sredstava za razvoj servisa podrške, kao i uvođenje novih opštih servisa koji su inkluzivni za osobe s invaliditetom.

40. Obaveza poštovanja nema samo negativni aspekt; njen pozitivni aspekt zahtijeva od država potpisnica da preduzmu sve neophodne mjere kako bi se osiguralo da ni države potpisnice ni pravna lica ne prekrše nijedno pravo predviđeno članom 19.

41. Da bi postigle progresivnu realizaciju ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, države potpisnice moraju da preduzmu korake maksimalno koristeći sva dostupna sredstva^[5]. Ti koraci moraju se preduzeti odmah ili u prihvatljivo kratkom vremenskom periodu. Treba da budu smišljeni, konkretni, ciljani, te da koriste sva odgovarajuća sredstva^[6]. Sistematično ostvarivanje prava na samostalni život u zajednici zahtijeva strukturne promjene. Ovo se naročito odnosi na deinstitucionalizaciju u svim oblicima.

42. Države potpisnice imaju obavezu da bez odlaganja otpočnu strateško planiranje na osnovu odgovarajućih vremenskih okvira i resursa, u bliskoj saradnji s reprezentativnim organizacijama osoba s invaliditetom kako bi se institucionalizovano okruženje zamijenilo servisima podrške za samostalni život. Granica mjere u kojoj države potpisnice poštuju ovu obavezu u vezi je s programskim sprovođenjem, ali ne i sa pitanjem potpune zamjene. Države potpisnice treba da razviju planove tranzicije u direktnoj saradnji s osobama s invaliditetom preko njihovih reprezentativnih organizacija kako bi se postigla potpuna uključenost osoba s invaliditetom u zajednicu.

43. Kada država potpisnica pokušava da uvede regresivne mjere u vezi sa članom 19, na primjer, kao odgovor na ekonomsku ili finansijsku krizu, ta država je obavezna da dokaže da su date mjere privremene, neophodne i nediskriminatorne, i da poštuje suštinske obaveze^[7].

44. Dužnost progresivne realizaciju takođe zahtijeva pretpostavku protiv regresivnih mjera u uživanju ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava. Takve mjere uskraćuju osobama s invaliditetom da u potpunosti uživaju pravo na samostalni život i uključenost u zajednicu. Posljedično, regresivne mjere predstavljaju kršenje člana 19.

45. Državama potpisnicama je zabranjeno da preduzimaju regresivne mjere u vezi s minimalnim osnovnim obavezama kada je riječ o pravu na samostalni život u zajednici, kao što je i navedeno u ovom Opštem komentaru.

46. Države potpisnice imaju obavezu da bez odlaganja eliminišu diskriminaciju osoba s invaliditetom, kako pojedinaca, tako i grupa, i da im garantuju jednako pravo na samostalni život i učešće u zajednici. Ovim se od država potpisnica zahtijeva da opozovu ili reformišu politike, zakone i prakse koje osobama s invaliditetom onemogućavaju, na primjer, da odaberu sopstveno

5 Vidjeti član 2 (1) Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, i član 4 (2) Konvencije o pravima osoba s invaliditetom.

6 Vidjeti Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava, Opšti komentar br. 3, paragraf 2.

7 Pismo datirano 16. maja 2012. predsjednika Komiteta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, državama potpisnicama, dostupno na http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=INT%2fCESCR%2fSUS%2f6395&Lang=en.

mjesto boravka, ili im uskraćuju raspoloživost priuštivog i pristupačnog prostora za stanovanje, iznajmljivanje smještaja ili korišćenje osnovnih opštih servisa, tj. infrastrukture neophodne za njihovu samostalnost. Dužnost obezbjeđivanja razumnih adaptacija (član 5 (3)) takođe ne podliježe progresivnoj realizaciji.

Obaveza poštovanja

47. Obaveza poštovanja zahtijeva od država potpisnica da se uzdrže od direktnog ili indirektnog miješanja u, ili bilo kakvog ograničavanja individualnog prava na, samostalni život i uključenost u zajednicu. Države potpisnice ne treba nikome da ograničavaju niti uskraćuju mogućnost samostalnog života u zajednici, što se odnosi i na zakone koji osobama s invaliditetom direktno ili indirektno ograničavaju mogućnost da izaberu sopstveno mjesto boravka, odnosno gdje, kako i s kim će živjeti, niti da ograničavaju njihovu autonomiju. Države potpisnice treba da sprovedu reformu svih zakona koji ometaju ostvarivanje prava predviđenih članom 19 Konvencije.

48. Ova obaveza takođe od država potpisnica zahtijeva da opozovu, odnosno da se uzdrže od usvajanja zakona, politika i struktura koje održavaju i stvaraju barijere u pristupu servisima podrške, kao i opštoj infrastrukturi i uslugama. Ovo, takođe, nameće obavezu oslobađanja svih pojedinaca koji su protiv svoje volje zatvoreni u institucije za mentalno zdravlje ili im je na neki drugi način zbog invaliditeta uskraćena sloboda. Takođe, ovo obuhvata zabranu svih oblika starateljstva i nameće obavezu zamjene režima zamjenskog odlučivanja alternativama za odlučivanje uz podršku.

49. Poštovanje prava osoba s invaliditetom prema članu 19 znači da države potpisnice treba da postepeno ukinu institucionalizaciju. Države potpisnice ne mogu da grade nove institucije niti da renoviraju stare institucije osim u mjeri u kojoj je to neophodno zbog fizičke bezbjednosti korisnika. Institucije ne treba proširivati i ne treba primati nove korisnike umjesto onih koji odlaze, a isto tako ne bi trebalo osnivati ni „satelitske“ životne aranžmane koji se izdvajaju iz institucija, podsjećajući na samostalni život (stanovi ili domovi za pojedince), ali su ipak povezani s institucijama.

Obaveza zaštite

50. Obaveza zaštite zahtijeva od država potpisnica da preduzmu mjere kako bi spriječile članove porodice i treća lica da se direktno ili indirektno miješaju u uživanje prava na samostalni život u zajednici. Dužnost zaštite zahtijeva od država potpisnica da usvoje i sprovedu zakone i politike koji zabranjuju svako ponašanje članova porodice, trećih lica, pružalaca usluga, vlasnika zemljišta ili pružalaca opštih servisa koje podriva puno uživanje prava na uključenost i samostalni život u zajednici.

51. Države potpisnice treba da osiguraju da se javna ili privatna sredstva ne troše na održavanje, osnivanje, izgradnju postojećih i novih institucija ili bilo kog oblika institucionalizacije. Osim toga, države potpisnice moraju spriječiti osnivanje privatnih institucija pod maskom „življenja u zajednici“.

52. Podrška treba uvijek da se zasniva na individualnim zahtjevima, a ne na interesu pružalaca usluga. Države potpisnice treba da uspostave mehanizme praćenja pružalaca usluga, da usvoje mjere kojima će se osobe s invaliditetom zaštititi od toga da budu sakrivene u porodici ili izolovane u institucijama, kojima će se djeca zaštititi od napuštanja ili institucionalizacije po osnovu invaliditeta, kao i da uspostave odgovarajuće mehanizme za otkrivanje slučajeva nasilja nad osobama s invaliditetom od strane trećih lica. Države potpisnice takođe treba da zabrane direktorima i/ili upravnicima rezidencijalnih institucija da postanu staratelji stanovnika tih ustanova.

53. Dužnost zaštite, takođe, podrazumijeva zabranu diskriminatornih praksi, na primjer isključivanja pojedinaca ili grupa iz pružanja određenih usluga. Države potpisnice treba da zabrane i da spriječe treća lica u nametanju praktičnih ili proceduralnih barijera za samostalni život i uključenost u zajednicu, na primjer, da osiguraju da se servisi pružaju tako da omogućavaju samos-

talni život u zajednici i da osobama s invaliditetom ne bude uskraćena mogućnost iznajmljivanja stana ili da budu u nepovoljnom položaju na tržištu nekretnina. Opšte usluge u zajednici koje su otvoreni za javnost, na primjer biblioteke, bazeni, javni parkovi/prostori, prodavnice, pošte ili bioskopi, treba da budu pristupačni i da ispunjavaju zahtjeve osoba s invaliditetom, kao što je predviđeno u Opštem komentaru Komiteta br. 2 (iz 2014) o pristupačnosti.

Obaveza ispunjavanja

54. Obaveza ispunjavanja zahtijeva od država potpisnica da promovišu, olakšavaju i pružaju odgovarajuće legislativne, administrativne, budžetske, pravosudne, programske, promotivne i druge mjere u cilju postizanja punog ostvarivanja prava na samostalni život i uključenost u zajednicu, kao što je predviđeno Konvencijom. Obaveza ispunjavanja, takođe, od država potpisnica zahtijeva da preduzmu mjere za ukidanje praktičnih prepreka za puno ostvarivanje prava na samostalni život i uključenost u zajednicu, kao što su nepristupačno stanovanje, ograničen pristup servisima podrške, nepristupačni objekti, dobra i usluge u zajednici i predrasude protiv osoba s invaliditetom.

55. Države potpisnice treba da osnaže porodice kako bi podržale svoje članove s invaliditetom u ostvarivanju prava na samostalni život i uključenost u zajednicu.

56. U sprovođenju legislative, politika i programa, države potpisnice moraju blisko da sarađuju i da aktivno uključe različite grupe osoba s invaliditetom preko njihovih reprezentativnih organizacija u svim aspektima koji se odnose na samostalni život u zajednici, naročito kada je riječ o razvoju servisa podrške i ulaganju sredstava u servise podrške u zajednici.

57. Države potpisnice moraju da usvoje strategiju i konkretan akcioni plan za deinstitutionalizaciju. To podrazumijeva dužnost sprovođenja strukturnih reformi, povećanje pristupačnosti za osobe s invaliditetom u zajednici i podizanje svijesti među svima u društvu o uključivanju osoba s invaliditetom u zajednicu.

58. Deinstitutionalizacija, takođe, zahtijeva sistemsku transformaciju koja podrazumijeva zatvaranje institucija i ukidanje propisa o institucionalizaciji u okviru sveobuhvatne strategije, zajedno s uspostavljanjem čitavog niza individualizovanih servisa podrške, što uključuje individualizovane planove za tranziciju s budžetom i vremenskim okvirom, kao i inkluzivne servise podrške. Zato je neophodan koordiniran zajednički pristup vlasti koji garantuje reforme, budžet i adekvatnu promjenu pristupa invaliditetu na svim nivoima i sektorima vlasti, uključujući i lokalne vlasti.

59. Programi i ovlaštenja za podšku samostalnom životu u zajednici moraju da obuhvate troškove uzrokovane invaliditetom. Pored toga, za deinstitutionalizaciju je presudno obezbediti dovoljan broj pristupačnih i priuštivih stambenih jedinica, uključujući stanovanje za porodice. Takođe je važno da pristup stanovanju ne bude uslovljen zahtjevima koji smanjuju autonomiju i nezavisnost osoba s invaliditetom. Zgrade i prostori koji su otvoreni za javnost, kao i svi vidovi prevoza moraju biti osmišljeni tako da ispune zahtjeve svih osoba s invaliditetom. Države potpisnice moraju da preduzmu odlučne korake bez odlaganja kako bi preusmjerile sredstva u omogućavanje samostalnog života u zajednici za osobe s invaliditetom.

60. Servisi podrške za osobe s invaliditetom moraju biti dostupni, pristupačni, prihvatljivi i prilagodljivi svim osobama s invaliditetom, i uzimati u obzir razne uslove života, kao što su, na primjer, lični ili porodični prihodi i individualne okolnosti, kao što su pol, starosna dob, nacionalno ili etničko porijeklo, jezički, vjerski, seksualni i/ili rodni identitet. Model pristupa invaliditetu zasnovan na ljudskim pravima ne dozvoljava izopštavanje osoba s invaliditetom iz bilo kog razloga, samim tim ni na osnovu vrste i obima neophodnih servisa podrške. Servisi podrške, uključujući personalnu asistenciju, ne treba da se dijele s drugima, osim ako tako nije odlučeno na osnovu slobodnog i informisanog pristanka osoba s invaliditetom.

61. Države potpisnice treba da u kriterijume podobnosti za dobijanje pomoći uključe sljedeće elemente: procjena treba da se zasniva na modelu pristupa invaliditetu zasnovanom na ljudskim pravima; treba da se usredsredi na zahtjeve osobe koji postoje usljed barijera u društvu, a ne usljed oštećenja; kao i da uzme u obzir i da slijedi volju i želje te osobe; i obezbijedi punu uključenost

osoba s invaliditetom u proces donošenja odluka.

62. Gotovinski transferi kao što su nadoknade za invaliditet predstavljaju jedan od načina na koji države potpisnice pružaju podršku osobama s invaliditetom u skladu sa članovima 19 i 28 Konvencije. Takvi gotovinski transferi često priznaju troškove u vezi s invaliditetom i olakšavaju puno uključivanje osoba s invaliditetom u zajednicu. Gotovinski transferi takođe su značajni zbog situacije siromaštva i krajnjeg siromaštva s kojima se nekada suočavaju osobe s invaliditetom. Države potpisnice ne smiju da odatno usložnjavaju teškoće s kojima se osobe s invaliditetom suočavaju tako što će im smanjivati prihode u vrijeme ekonomske ili finansijske krize ili na osnovu mjera štednje jer to nije u skladu sa standardima ljudskih prava definisanim u paragrafu 38 iznad.

63. Podrška za osobe s invaliditetom treba da se procjenjuje putem personalizovanog pristupa i prilagodi specifičnim aktivnostima i stvarnim barijerama s kojima se osobe s invaliditetom suočavaju prilikom uključivanja u zajednicu. Procjena treba da uzme u obzir to da je osobama s invaliditetom neophodan pristup učešću u aktivnostima koji vremenom varira. Države potpisnice treba da se postaraju da personalizovanje podrške, uključujući gotovinske transfere/lične budžete, uzme u obzir i pozabavi se izazovima na koje nailaze osobe s invaliditetom u životu u ruralnim i/ili urbanim područjima.

64. Države potpisnice treba da obezbijede i da blagovremeno distribuiraju ažurirane i tačne informacije neophodne za informisano donošenje odluka o izborima u vezi sa samostalnim životom i servisima podrške u zajednici. Ove informacije treba da budu u pristupačnim formatima, uključujući Brajevo pismo, znakovni jezik, taktilne formate, lako čitljive formate i alternativne i augmentativne načine komunikacije.

65. Države potpisnice treba da osiguraju da zaposleni, kao i svi oni koji uskoro treba da se zaposle u službama koje se bave pitanjima invaliditeta, uključujući osoblje koje pruža usluge, donosiocje odluka i državne službenike koji nadziru usluge za osobe s invaliditetom, budu adekvatno obučeni o samostalnom životu u zajednici, kako u teoriji, tako i u praksi. Države potpisnice takođe treba da postave kriterijume u skladu sa članom 19 o licima koja se prijavljuju za dozvolu za pružanje društvene podrške osobama s invaliditetom za život u zajednici, odnosno da procijene kako ta lica obavljaju svoje dužnosti. Države potpisnice takođe treba da osiguraju da međunarodna saradnja prema članu 32 i tako nastale investicije i projekti ne podstiču barijere za samostalni život u zajednici, već da umjesto toga ukidaju prepreke i podržavaju ostvarivanje prava na samostalni život i uključenost u zajednicu. Nakon katastrofa, važno je da se barijere ne prave ponovo, kao element sprovođenja člana 11 Konvencije.

66. Države potpisnice moraju da obezbijede pristup pravdi i pravnoj pomoći, odgovarajućim pravnim savjetima, pravnim lijekovima i podršci, uključujući i razumne i proceduralne adaptacije za osobe s invaliditetom koje žele da ostvare svoje pravo na samostalni život u zajednici.

67. Države potpisnice treba da obezbijede adekvatne servise podrške porodičnim njegovateljima kako bi oni mogli da podrže svoje dijete ili rođaka u samostalnom životu u zajednici. Ova podrška obuhvata servise produženog boravka, brige o djetetu i ostale servise podrške roditeljima. Finansijska podrška takođe je presudna za porodične njegovatelje koji često žive u krajnjem siromaštvu i nemaju mogućnost pristupa tržištu rada. Države potpisnice isto tako treba da obezbijede socijalnu podršku porodicama i da podstiču razvoj savjetodavnih usluga, grupa podrške u zajednici i ostalih odgovarajućih opcija podrške.

68. Države potpisnice moraju redovno da sprovedu ankete i ostale oblike analiza koji daju podatke o fizičkim, komunikacionim, infrastrukturnim preprekama, kao i preprekama u okruženju i stavovima na koje nailaze osobe s invaliditetom, a takođe i podatke o zahtjevima za ostvarivanje samostalnog života u zajednici.

IV Veza s ostalim odredbama Konvencije

69. Pravo na samostalni život i uključenost u zajednicu međusobno je povezano s uživanjem drugih ljudskih prava propisanih u Konvenciji. U isto vrijeme, nije riječ samo o zbiru tih prava jer ovo pravo potvrđuje da sva prava treba da budu ostvarena i ispunjena u zajednici u kojoj osoba odabere da živi i u kojoj se može ostvariti pun i slobodan razvoj ličnosti.

70. Konsultacije i aktivno uključivanje osoba s invaliditetom preko njihovih reprezentativnih organizacija (član 4 (3)) presudni su za usvajanje svih planova i strategija, kao i za naknadno praćenje i monitoring ostvarivanja prava na samostalni život u zajednici. Donosioci odluka na svim nivoima moraju aktivno da se uključe i konsultuju različite grupe osoba s invaliditetom, uključujući organizacije žena s invaliditetom, starijih osoba s invaliditetom, djece s invaliditetom, osoba s psihosocijalnim invaliditetom i osoba s intelektualnim invaliditetom.

71. Nediskriminacija (član 5) u vezi sa samostalnim životom i uključenošću u zajednicu važna je kada je riječ o pristupu i dobijanju servisa podrške. Države potpisnice treba da definišu kriterijume podobnosti i procedure za pristup servisima podrške na nediskriminatoran način, objektivno i fokusirajući se na zahtjeve osoba, a ne na oštećenje, u skladu s pristupom usklađenim s ljudskim pravima. Uspostavljanje specifičnih usluga za osobe s invaliditetom u određenim okolnostima u kojima se nađu i u skladu s njihovim zahtjevima, kao što su usluge za djecu, studente, zaposlene i starije osobe s invaliditetom, ne treba smatrati diskriminatornim kršenjem Konvencije nego pravednom i pravno dostupnom afirmativnom akcijom. Osobe s invaliditetom suočene s diskriminacijom u odnosu na član 19 moraju imati na raspolaganju efikasne i priuštive pravne lijekove.

72. Žene i djevojčice s invaliditetom (član 6) često su isključene i izolovane, i suočene s većim ograničenjima kada je riječ o mjestu boravka i životnim aranžmanima usljed paternalističkih stereotipa i patrijarhalnih društvenih obrazaca koji diskriminiraju žene u društvu. Žene i djevojčice s invaliditetom takođe se suočavaju s rodno zasnovanom, višestrukom i interseksijskom diskriminacijom, većim rizikom od institucionalizacije i nasiljem, uključujući seksualno nasilje, zlostrebom i uznemiravanjem^[8]. Države potpisnice moraju da obezbijede priuštive ili besplatne pravne lijekove i servise podrške žrtvama nasilja i zlostavljanja. Žene s invaliditetom koje se suočavaju s porodičnim nasiljem često ekonomski, fizički ili emotivno više zavise od nasilnika koji su im često njegovatelji, što žene s invaliditetom sprečava da izađu iz nasilnih veza i vodi daljoj društvenoj izolaciji. Zbog toga, u ostvarivanju prava na samostalni život i uključenost u zajednicu treba obratiti posebnu pažnju na rodnu ravnopravnost, eliminaciju rodno zasnovane diskriminacije i patrijarhalnih društvenih obrazaca.

73. Kulturne norme i vrijednosti mogu negativno da ograniče izbore i kontrolu žena i djevojčica s invaliditetom u vezi sa životnim aranžmanima, da ograniče njihovu samostalnost, obavežu ih na određene životne aranžmane, da od njih zahtijevaju da potisnu sopstvene potrebe i da se, umjesto toga, stave u službu tuđih zahtjeva i preuzmu određene uloge u okviru porodice^[9]. Države potpisnice treba da preduzmu mjere protiv diskriminacije i barijera za žene u pristupu socijalnim uslugama i podršci, a takođe da osiguraju da različite politike, programi i strategije koji se tiču pristupa socijalnim uslugama i podršci uzimaju u obzir ravnopravnost između žena i muškaraca.

74. Države potpisnice treba da osiguraju da se mjere koje imaju za cilj razvoj, osnaživanje i unapređivanje položaja žena i djevojčica s invaliditetom (član 6 (2)) pozabave rodnom nejednakošću u pristupu podršci i socijalnoj zaštiti. Države potpisnice treba da usvoje odgovarajuće mjere kako bi se podstakla ravnoteža između posla i privatnog života (resursi, vrijeme, usluge) koje podržavaju žene s invaliditetom u njihovom (ponovnom) izlasku na otvoreno tržište rada i

8 Vidjeti Komitet za prava osoba s invaliditetom, Opšti komentar br. 3 (iz 2016) o ženama i djevojčicama s invaliditetom.

9 Ibid, paragrafi 8, 18, 29 i 55.

da osiguraju jednaka prava i odgovornosti žena i muškaraca u obavljanju roditeljskih dužnosti¹⁰. Države potpisnice takođe su odgovorne i da žrtvama rodno zasnovanog nasilja obezbijede sigurne kuće koje su potpuno pristupačne ženama i djevojčicama s invaliditetom.

75. Postojanje adekvatnih servisa podrške koje uzimaju u obzir uzrast djevojčica i dječaka s invaliditetom je od vitalnog značaja za njihovo ravnopravno uživanje ljudskih prava (član 7). Od presudnog značaja je poštovanje razvijajućih kapaciteta djece s invaliditetom i podrška da se izraze o izborima koji utiču na njih. Takođe je važno obezbijediti podršku, informacije i smjernice porodicama (član 23) kako bi se spriječila institucionalizacija djece s invaliditetom i razviti inkluzivne politike usvajanja kako bi se djeci s invaliditetom obezbijedile jednake mogućnosti.

76. Kada je riječ o društvenim interakcijama i odnosima s vršnjacima, tinejdžerima je nekad draže da imaju ličnog asistenta ili profesionalne tumače znakovnog jezika od nezvanične podrške koju im pružaju rođaci. Države potpisnice treba da uspostave inovativne oblike podrške i pristupačnih usluga za djecu i adolescente s invaliditetom kroz direktni kontakt ili preko njihovih organizacija. Djeci s invaliditetom nekada je potrebna podrška za bavljenje sportom ili u nekim aktivnostima u zajednici s drugom djecom njihovog uzrasta. Adolescentima s invaliditetom treba omogućiti da provode vrijeme i učestvuju u rekreativnim aktivnostima s njihovim vršnjacima. Države potpisnice moraju da obezbijede asistivna sredstva i tehnologije radi lakšeg uključivanja adolescenata s invaliditetom u mreže njihovih vršnjaka. Osim toga, servisi koje olakšavaju odrastanje mladih ljudi, odnosno njihov prelazak u zrelo doba, uključujući podršku u iseljavanju iz porodičnog doma, zaposlenju i visokoškolskom obrazovanju, presudne su za ostvarivanje samostalnog života.

77. Podizanje svijesti (član 8) je neophodno za stvaranje otvorenih, osnažujućih i inkluzivnih zajednica jer se član 19 odnosi na transformaciju zajednica. Stereotipi, abilizam i pogrešne predstave koje sprečavaju osobe s invaliditetom da žive samostalno moraju biti iskorijenjeni, dok se u društvu mora promovirati pozitivna slika osoba s invaliditetom i njihovog doprinosa društvu. Podizanje svijesti treba sprovoditi među vlastima, državnim službenicima, stručnjacima, medijima, opštom javnosti, osobama s invaliditetom i njihovim porodicama. Sve aktivnosti usmjerene na podizanje svijesti treba obavljati u bliskoj saradnji s osobama s invaliditetom preko njihovih reprezentativnih organizacija.

78. Prava navedena u članu 19 povezana su s obavezama država potpisnica koje se odnose na pristupačnost (član 9) zato što je opšta pristupačnost cijelog izgrađenog okruženja, prevoza, informacija, komunikacija i infrastrukture i usluga otvorenih za javnost u zajednici preduslov za samostalni život u zajednici. Član 9 zahtijeva prepoznavanje i uklanjanje barijera u objektima koji su otvoreni za javnost putem revizije propisa o građevinskoj kontroli i urbanističkom planiranju, uključivanjem standarda univerzalnog dizajna u razne sektore, kao i utvrđivanjem standarda pristupačnosti stanovanja.

79. Države potpisnice moraju unaprijed da uzmu u obzir obavezu pružanja servisa podrške osobama s invaliditetom u svim aktivnostima upravljanja rizikom od nesreća (član 11) i da se postaraju da osobe s invaliditetom ne budu zapostavljene ili zaboravljene u takvim situacijama. Takođe je važno da posle oružanih sukoba, humanitarnih katastrofa ili prirodnih nepogoda barijere ne budu ponovo napravljene. Procesi rekonstrukcije moraju osobama s invaliditetom obezbijediti potpunu pristupačnost za samostalni život u zajednici.

80. Jednako priznanje pred zakonom (član 12) osigurava da sve osobe s invaliditetom imaju pravo na ostvarivanje pune poslovne sposobnosti i, samim tim, imaju jednako pravo na izbor i kontrolu nad sopstvenim životom tako što biraju gdje, s kim i kako žele da žive, te da dobiju podršku u skladu sa sopstvenom voljom i željama. Da bi se u potpunosti ostvario prelazak na odlučivanje uz podršku i primjena prava navedenih u članu 12, neophodno je da osobe s invaliditetom imaju priliku da razvijaju i izražavaju svoje želje i volju kako bi poslovnu sposobnost ostvarivale na ravnopravnim osnovama s drugima. Da bi to postigle, one moraju da budu dio zajednice. Zatim, podrška u korišćenju poslovne sposobnosti treba da se obezbijedi primjenom pristupa zasnova-

10 Vidjeti Komitet za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena, Opšta preporuka br. 21 (iz 1994) o ravnopravnosti u braku i porodičnim odnosima.

nog na zajednici, tj. pristupa koji poštuje volju i želje pojedinaca s invaliditetom.

81. Pristup pravdi kao što je to navedeno u članu 13 predstavlja osnov za ostvarivanje punog uživanja prava na samostalni život u zajednici. Države potpisnice treba da osiguraju da sve osobe s invaliditetom imaju poslovnu sposobnost i pravo učešća u sudskom postupku. Nadalje, države potpisnice treba obavezno da osiguraju da sve odluke koje se tiču samostalnog života u zajednici mogu da podliježu žalbama. Podrška u omogućavanju samostalnog života u zajednici mora da se primjenjuje kao pravo i ovlašćenje. Da bi se osigurao ravnopravan i efikasan pristup pravdi, neophodna su osnovna prava na pravnu pomoć, podršku i proceduralne adaptacije u skladu s uzrastom.

82. Prisilna institucionalizacija po osnovu invaliditeta ili s njim povezanih okolnosti kao što su pretpostavljena „opasnost“ i ostali faktori razrađeni u smjernicama Komiteta o članu 14 često su prouzrokovani ili povećani zbog nedostatka specifičnih servisa podrške za osobe s invaliditetom. Zbog toga će primjena člana 19 naposljetku spriječiti kršenje člana 14.

83. Od presudnog je značaja osiguravanje da servisi podrške ne ostavljaju prostor za potencijalno zlostavljanje ili iskorišćavanje osoba s invaliditetom ili bilo kakvo nasilje nad njima (član 16). Monitoring koji uzima u obzir invaliditet, rod i uzrast, pravni ljekovi i obeštećenje moraju biti dostupni svim osobama s invaliditetom koje koriste servise predviđene u članu 19 i koje mogu biti suočene sa zlostavljanjem, nasiljem i iskorištavanjem. Imajući na umu to da institucije teže da izoluju osobe koje stanuju u njima od ostatka zajednice, institucionalizovane žene i djevojčice s invaliditetom su dodatno podložne rodno zasnovanom nasilju, uključujući prisilnu sterilizaciju, seksualno i fizičko zlostavljanje, emocionalno zlostavljanje i dalju izolaciju. One se, takođe, suočavaju s većim barijerama u prijavljivanju takvog nasilja. Neophodno je da države potpisnice u svom nadzoru institucija obuhvate ova pitanja i da omoguće pristup obeštećenju ženama s invaliditetom koje su izložene rodno zasnovanom nasilju u institucijama.

84. Bez podrške za ličnu pokretljivost (član 20), za mnoge osobe s invaliditetom i dalje će postojati barijere za samostalan život u zajednici. Obezbjedivanje priuštivih i dostupnih kvalitetnih pomagala za kretanje, uređaja, asistivnih tehnologija i oblika žive asistencije i posrednika, kao što je predviđeno članom 20, predstavlja preduslov za potpuno uključivanje i učešće osoba s invaliditetom u njihovim zajednicama.

85. Osobe s invaliditetom imaju pravo na pristup svim javnim informacijama u pristupačnim formatima, i da traže, dobijaju i izražavaju informacije i ideje na ravnopravnoj osnovi s drugima (član 21). Komunikacija se može obezbijediti u oblicima i formatima po njihovom izboru, uključujući Brajevo pismo, znakovni jezik, taktilne formate, lako čitljive formate i alternativne načine, sredstva i oblike komunikacije. Značajno je da protok komunikacije i informacija bude dvosmjernan i da su servisi i infrastruktura pristupačni pojedincima koji koriste različite načine komunikacije. Od posebnog značaja je to da informacije o servisima podrške i šemama socijalne zaštite, uključujući mehanizme koji se odnose na invaliditet, budu pristupačni i dostupni iz raznovrsnih izvora kako bi se osobama s invaliditetom omogućilo donošenje potpuno informisane odluke i izbora o tome gdje, s kim i kako će živjeti i koja vrsta usluge im najviše odgovara. Takođe je od presudnog značaja da su mehanizmi za povratne informacije i žalbe komunikaciono pristupačni.

86. Države potpisnice treba da osiguraju da prilikom obezbjeđivanja servisa podrške u skladu sa članom 19, privatnost, porodica, dom, prepiska i čast osoba s invaliditetom budu zaštićeni od svakog nezakonitog uplitanja (član 22). U slučaju bilo kakvog nezakonitog uplitanja, svim osobama s invaliditetom koje koriste servise podrške moraju biti na raspolaganju mehanizmi za monitoring koji uzimaju u obzir invaliditet, rod i starosnu dob, kao i pravni ljekovi i obeštećenje.

87. Pravo na samostalni život u zajednici u tijesnoj je vezi s pravima porodica s djecom ili roditeljima s invaliditetom (član 23). Nepostojanje podrške i usluga u zajednici može da izazove finansijski pritisak i ograničenja za porodice osoba s invaliditetom; prava navedena u članu 23 Konvencije predstavljaju osnov za sprečavanje oduzimanja djece porodicama i njihove institucionalizacije, kao i za podršku porodicama za život u zajednici. Ova prava su jednako važna za sprečavanje oduzimanja djece od roditelja s invaliditetom. Države potpisnice treba da obezbijede informacije, smjernice i podršku porodicama u zaštiti prava njihove djece, kao i u promovisanju njihove uključenosti i učešća u zajednici.

88. Samostalni život i uključenost u zajednicu suštinski su u vezi s inkluzivnim obrazovanjem (član 24) i zahtijevaju priznanje prava osoba s invaliditetom na samostalni život i uživanje u uključenosti i učešću u zajednici¹¹. Inkluzija osoba s invaliditetom u opšti obrazovni sistem podstiče dalju inkluziju osoba s invaliditetom u zajednici. Deinstitutionalizacija takođe zahtijeva uvođenje inkluzivnog obrazovanja. Države potpisnice treba da budu svjesne uloge koju će ostvarivanje prava na inkluzivno obrazovanje imati u izgradnji snaga, vještina i kompetencija neophodnih za sve osobe s invaliditetom kako bi uživale, imale koristi od svojih zajednica i doprinosile im.

89. Opšte zdravstvene ustanove i usluge (član 25) moraju biti dostupne, pristupačne, prilagodljive i prihvatljive za sve osobe s invaliditetom u njihovim zajednicama, uključujući i podršku koja je potrebna nekim osobama s invaliditetom (na primjer onim sa složenim zahtjevima za komunikaciju, psihosocijalnim invaliditetom, intelektualnim invaliditetom i/ili osobama s oštećenjem sluha) tokom hospitalizacije, operacija i medicinskih konsultacija. Obezbjedjivanje medicinskih sestara, fizioterapeuta, psihijatarata ili psihologa u bolnicama, kao i kod kuće, predstavlja sastavni dio zdravstvene zaštite i ne treba se smatrati ispunjavanjem obaveza država potpisnica prema članu 19, već prema članu 25.

90. Postoji međuzavisnost između samostalnog života u zajednici, rehabilitacije i rehabilitacije (član 26). Pojedininim osobama s invaliditetom korišćenje usluge rehabilitacije nije omogućeno ukoliko ne dobijaju dovoljno individualizovane podrške. U isto vrijeme, svrha rehabilitacije je da se osobe s invaliditetom osposobe za puno i efikasno učešće u zajednici. Rehabilitacija i rehabilitacija osoba s invaliditetom su moguće samo uz slobodni i informisani pristanak. Rehabilitacija i rehabilitacija su relevantne, prije svega, u vezi s obrazovnim, poslovnim, zdravstvenim i socijalnim pitanjima.

91. Postojanje individualizovanih servisa podrške, uključujući personalnu asistenciju, često je preduslov za efikasno uživanje prava na rad i zaposlenje (član 27). Osim toga, osobe s invaliditetom takođe treba da postanu poslodavci, menadžeri ili treneri za specifične servise podrške za osobe s invaliditetom. Primjena člana 19 pomoći će u postepenom ukidanju zapošljavanja osoba s invaliditetom u zaštitnim okruženjima.

92. Da bi se osobama s invaliditetom osiguralo uživanje odgovarajućeg životnog standarda (član 28), države potpisnice treba da im obezbijede, između ostalog, pristup servisima podrške koje će im omogućiti samostalan život. Dakle, države potpisnice imaju obavezu da osiguraju pristup odgovarajućim i pruživim uslugama, uređajima i ostaloj pomoći u slučaju zahtjeva u vezi s invaliditetom, naročito za one osobe s invaliditetom koje žive u siromaštvu. Zatim, neophodan je pristup javnim i subvencionisanim programima stanovanja u zajednici. Smatra se suprotnim Konvenciji ako osobe s invaliditetom moraju same da snose troškove prouzrokovane invaliditetom.

93. Da bi imale uticaj i učestvovala u donošenju odluka relevantnih za razvoj njihove zajednice, sve osobe s invaliditetom treba da uživaju i koriste svoja prava na učešće u političkom i javnom životu (član 29), lično ili preko svojih organizacija. Odgovarajuća podrška može da pruži značajnu pomoć osobama s invaliditetom u korišćenju njihovog prava glasa, učešća u političkom životu i obavljanju javnih poslova. Važno je osigurati da njihovi asistenti ili ostalo osoblje za podršku ne ograničava ili ne zloupotrebljava izbor osoba s invaliditetom prilikom ostvarivanja njihovog biračkog prava.

94. Kulturni život, rekreacija, razonoda i sport (član 30) su važne dimenzije života u zajednici u kojoj se može sprovesti i ostvarivati inkluzija, na primjer, obezbjedjivanjem da su događaji, aktivnosti i objekti pristupačni i inkluzivni za osobe s invaliditetom. Personalni asistenti, vodiči, osobe zadužene za čitanje, profesionalni tumači znakovnog jezika i taktilnih formata, između ostalih, doprinose inkluzivnom životu u zajednici u skladu sa željama i voljom osoba s invaliditetom. Važno je da se korišćenje podrške bilo koje vrste smatra sastavnim dijelom troškova prouzrokovanih invaliditetom jer takvi servisi podrške podstiču inkluziju u zajednicu i samostalni život. Asistenti koji su neophodni za učešće osoba s invaliditetom u kulturnim i rekreativnim aktivnostima ne treba da plaćaju ulaznice. Takođe ne bi trebalo da postoje nikakva ograničenja o tome gdje, kada i za kakve vrste aktivnosti će biti korišćena asistencija, na nacionalnom i međunarodnom nivou.

11 Komitet za prava osoba s invaliditetom, Opšti komentar br. 4 (iz 2016) o pravu na inkluzivno obrazovanje.

95. Podaci i informacije moraju se sistematično razvrstati (član 31) po osnovu invaliditeta u svim oblastima, uključujući i stanovanje, životne aranžmane, šeme socijalne zaštite, kao i pristup samostalnom življenju, podršci i servisima. Informacije treba da omoguće redovnu analizu napretka deinstitucionalizacije i tranzicije ka servisima podrške u zajednici. Važno je da indikatori odražavaju posebne okolnosti u svakoj državi potpisnici.

96. Međunarodna saradnja (član 32) mora se odvijati na način koji garantuje ulaganje inostrane pomoći u servise podrške u lokalnim zajednicama i koji poštuju želje i volju osoba s invaliditetom i podstiču njihovo pravo na izbor gdje, s kim i u kakvom životnom aranžmanu će živjeti, a u skladu sa članom 19. Investiranje novca dobijenog u okviru međunarodne saradnje u razvoj novih institucija, smještaja u zatvorene institucije ili institucionalnih modela zaštite nije prihvatljivo zato što to dovodi do segregacije i izolacije osoba s invaliditetom.

V Sprovođenje na nacionalnom nivou

97. Komitet navodi da države potpisnice mogu naići na izazove na nacionalnom nivou prilikom primjene prava na samostalni život i uključenost u zajednicu. Međutim, u skladu s normativnim sadržajem i prethodno navedenim obavezama, države potpisnice bi trebale da preduzmu sljedeće korake kako bi osigurale potpuno sprovođenje člana 19 Konvencije:

(a) Da opozovu sve zakone koji osobama s invaliditetom, bez obzira na vrstu oštećenja, onemogućavaju da odaberu gdje, s kim i kako će živjeti, što uključuje i njihovo pravo da ne budu smješteni u zatvoren prostor zbog bilo koje vrste invaliditeta;

(b) Da usvoje i primjenjuju zakone, standarde i druge mjere kako bi se obezbijedilo da su lokalne zajednice i okruženje, kao i informacije i komunikacija pristupačni za sve osobe s invaliditetom;

(c) Da osiguraju da programi socijalne zaštite ispunjavaju zahtjeve velikog broja osoba s raznim vrstama invalidnosti na ravnopravnoj osnovi s drugima;

(d) Da princip univerzalnog dizajna kako za fizički, tako i za virtuelni prostor uključe u politike, zakone, standarde i ostale mjere, uključujući i monitoring realizacije obaveza; da revidiraju svoje građevinske zakone kako bi se osiguralo usklađivanje s principima univerzalnog dizajna i legislativnim smjernicama o gradnji koji su navedeni u Opštem komentaru Komiteta br. 2;

(e) Da svim osobama s invaliditetom omoguće materijalno i proceduralno prava na samostalan život u zajednici;

(f) Da informišu osobe s invaliditetom o njihovom pravu na samostalni život i uključenost u zajednicu na načine koji su im razumljivi i da obezbijede obuke za osnaživanje čiji je cilj da osobe s invaliditetom saznaju kako da ostvaruju svoja prava;

(g) Da usvoje jasne i ciljane strategije deinstitucionalizacije s tačno utvrđenim vremenskim okvirima i odgovarajućim budžetima kako bi se ukinuli svi oblici izolacije, segregacije ili institucionalizacije osoba s invaliditetom; posebnu pažnju treba obratiti na osobe s psihosocijalnim i/ili intelektualnim invaliditetom i na djecu s invaliditetom koja trenutno borave u institucijama;

(h) Da kreiraju programe podizanja svijesti u vezi s negativnim stavovima i stereotipima o osobama s invaliditetom i da obezbijede transformaciju zajednice u pokušaju da se razviju individualizovane i pristupačne opšte usluge;

(i) Da osiguraju učešće osoba s invaliditetom, lično ili preko njihovih reprezentativnih organizacija u transformisanju servisa podrške i zajednica, kao i u kreiranju i sprovođenju strategija deinstitucionalizacije;

(j) Da osmisle sveobuhvatne politike i legislativne smjernice i opredijele finansijska sredstva za izgradnju priuštivih i pristupačnih stambenih jedinica, izgrađenog okruženja, javnog prostora i prevoza, zajedno s odgovarajućim vremenskim okvirom za njihovo sprovođenje i efikasnim, djelotvornim i proporcionalnim sankcijama u slučaju njihovog kršenja od strane javnih ili privatnih lica;

(k) Da opredijele sredstva za razvoj prikladnih i dovoljnih servisa podrške kontrolisanih od strane korisnika za sve osobe s invaliditetom, kao što su personalna asistencija, vodiči, osobe zadužene za čitanje i profesionalni tumači za znakovni jezik i drugi tumači;

- (l) Da osmisle proceduru postupka javnih nabavki za pružanje servisa podrške za osobe s invaliditetom koje žive samostalno u zajednici tako da ti postupci uzmu u obzir normativni sadržaj člana 19;
- (m) Da uspostave mehanizme za monitoring postojećih institucija i rezidencijalnih usluga, strategija deinstitutionalizacije i sprovođenja samostalnog života u zajednici, imajući na umu ulogu nezavisnih okvira za monitoring;
- (n) Da sprovode monitoring i primjenu predviđene članom 19 u punoj saradnji i uz učešće osoba s invaliditetom preko njihovih reprezentativnih organizacija.

